

Bättre sent än aldrig – beslut om upphovsrätten

av Susanna Broms

Susanna Broms arbetar som verksjurist vid Kungliga Biblioteket och är specialist på upphovsrättsfrågor

Den proposition angående upphovsrätten i Sverige som väntades redan i fjol har nu kommit. Den 10 mars överlämnade regeringen propositionen till riksdagen för behandling och beslut. Ärendet bereds först i lagutskottet och beräknas komma upp i kammaren onsdagen den 25 maj. Om riksdagen röstar ja, börjar de nya bestämmelserna att gälla den 1 juli 2005. Om däremot riksdagen röstar nej, är det osäkert om och när det blir några nya regler.

Vad innebär förslaget för biblioteken? Propositionen skiljer sig något, men inte avgörande, från det förslag som justitiedepartementet lämnade i juni 2003 och som jag skrev om i höstnumret. (*Tidskrift för Dokumentation* 2004:3)

Till att börja med preciseras upphovsmännens ensamrätt genom införande av det nya begreppet *överföring av verk till allmänheten*. Alla tillgängliggöranden av verk på Internet, eller andra tillgängliggöranden på distans, kommer alltså att benämnas överföring till allmänheten. För biblioteken innebär förändringen att all kommunikation med låntagarna via Internet och i princip all kommunikation via e-post definieras som överföring.

Det som idag kallas kopiering för enskilt bruk byter namn och i visst avseende innebär: i fortsättningen kallas det här för kopiering för *privat bruk*. Möjligheten att kopiera för privat bruk kommer att finnas kvar men blir snävare. Kopiering får göras endast i ett

eller några få exemplar, vilket innebär att man får kopiera färre exemplar än vad som hittills varit möjligt.

Mest kontroversiellt

Det kommer fortfarande att vara tillåtet att för privat bruk exempelvis kopiera film från TV, kopiera ett extra exemplar av en inköpt CD-skiva eller kopiera från tidningar eller annat material som lagts ut på Internet *med rättighetshavarens tillstånd*. Däremot blir det *olagligt* att kopiera verk vars *förlaga är olovlig*, dvs. sådana verk som lagts ut på Internet *utan upphovsmännens tillstånd*. Just den här delen av förslaget är föremål för våldsamma diskussioner. Att ladda ner verk, det handlar här främst om musik och filmer, som finns olagligt på webben, är visserligen ett brott, men det kommer inte att ge någon påföljd, om man handlat i god tro eller varit "normalt" oakt-sam. Upphovsmännen är upprörda över att allmänheten därför i stor utsträckning kommer att kunna fortsätta med sina aktiviteter utan att få något straff. Justitieminister Thomas Bodström har också uttalat att tanken med de nya bestämmelserna inte är "att polisen ska springa in i hus och hem och jaga tonåringar som sitter och laddar ner filmer och musik". Riksdagspartierna är, trots diskussioner i lagrådet och tidigare överläggningar, inte överens om vad som skall gälla just på denna punkt. Vissa menar att det måste stå folk fritt att kunna dela med sig och kopiera filer ut-

an att upphovsmännens rätt försummas. Det här är uppenbarligen den mest kontroversiella delen av propositionen, och den riskerar att stjälpa hela förslaget.

Inte hela boken!

Rätten att kopiera *litterära* verk för privat bruk begränsas också. Den privata kopieringen får endast avse begränsade delar av litterära verk eller sådana verk av begränsat omfång. Det innebär att hela böcker endast kommer att få kopieras i undantagsfall. Man kommer alltså inte att kunna vända sig till en s.k. "copy shop" och låta kopiera hela böcker utan att författaren får någon betalning för det exemplar som görs. I detta sammanhang lägger regeringen ett visst ansvar på den som hjälper till med kopieringen eller som ställer utrustning till förfogande. Man har emellertid tagit intryck av några remissinstansers synpunkter och mildrat kraven på aktiv övervakning av kopieringen. Den som tillhandahåller kopiatorer, skall dock *informera* om reglerna för kopiering av litterära verk och eftersträva att utrustningen inte används på ett lagstridigt sätt.

Beslut om upphovsrätten tas i riksdagens plenial.
Foto: Holger Staffansson

Regeringen menar att det i normalfallet torde räcka med att bibliotekspersonalen "påpekar" att den enskildes kopiering inte är laglig.

De väntade förslagen om utvidgning av avtalslicenserna blir verklighet om riksdagen säger ja till propositionen. Inom *undervisningen* skall avtalslicensen även omfatta *digitala exemplar* av verk och material som laddas ned från *Internet*. *Företag och myndigheter* skall kunna skriva avtalslicenser avseende *kopiering* av verk på *papper*. För båda formerna gäller dock att upphovsmannen skall ha möjlighet att meddela ett förbud mot kopiering. Det innebär att denne upphovsmans verk inte får kopieras inom ramen för en avtalslicens.

På papper eller digitalt?

Även bestämmelserna som rör biblioteken och arkiven i 16 § upphovsrättslagen ändras. Ordalydelsen är något annorlunda i propositionen, men innebörden är att biblioteken i större utsträckningen kommer att kunna kopiera *digitalt*. Enskilda artiklar, korta avsnitt eller material som av säkerhetsskäl inte bör lämnas ut i original får således kopieras digitalt. Lika så kan biblioteket skanna in en artikel. Biblioteken kan också med stöd av den nya formuleringen skicka det digitala materialet som *fjärrlån* till ett annat bibliotek, via exempelvis e-post. Det mottagande biblioteket måste dock skriva ut det mottagna materialet på papper och lämna det till låntagaren. Låntagaren kan bara ta del av materialet digitalt, via Internet eller e-post eller på en diskett, om biblioteket slutit en *avtalslicens*. Detta förfogande betraktas nämligen som överföring till allmänheten, eftersom materialet kan spridas till i princip vem som helst. Det införs alltså en möjlighet även för biblioteken att avtala om förfoganden som inte täcks av lagstiftningen. Ändringarna i 16 § ger även möjlighet att framställa digitala kopior för användning i läsapparater. Läsapparater med digital teknik kan alltså användas.

Bestämmelserna i 21 § första stycket 1 upphovsrättslagen om *offentligt framförande*, ändras så att bibliotek, och andra myndigheter, kan tillhandahålla datorer med Internetuppkoppling i sina lokaler. Statliga och kommunala bibliotek kommer således att ha möjlighet att låta allmänheten använda datorer med tillgång till Internet. Det blir däremot inte möjligt för biblioteken att överföra verk till allmänheten, t.ex. lägga ut upphovsrättsligt skyddat material på en webbplats där materialet är tillgängligt för var och en eller att sända ut skyddade verk i radio eller television.

Lättare för biblioteken

Sammantaget kan man säga, att de ändringar som föreslås i propositionen, faktiskt underlättar för biblioteken i deras verksamhet och service. Det som är mest osäkert är på vilket sätt den nya avtalslicensen kommer att påverka bibliotekens verksamhet. Visserligen ger licenserna en utökad möjlighet att använda det digitala mediet på olika sätt, men ingen har ännu ens gjort ett försök att gissa hur mycket det kan komma att kosta. Regeringen ger dock ingen direkt lösning på hur avtalslicenserna skall betalas eller vilka parter som skall förhandla fram licenserna. Man får i sammanhanget inte glömma att kopiering och överföring av de digitala resurser som tillhandahålls inom universitets- och högskolesektorn van-

ligtvis redan är betalad. Digital kopiering och överföring är således i många fall möjlig inom ramen för de avtal som redan slutits med olika leverantörer och förlag. Det är också oklart vilken, eller vilka, konstellation/er av bibliotek som kan förväntas vara mest ändamålsenlig/a vid en förhandling. Regeringen menar, att biblioteken kan låta sig företräddas av en organisation på samma sätt som upphovsmännen gör. Eftersom de allmänna biblioteken inte har samma huvudman, finns det ingen självklar representant. Det är förmodligen inte heller möjligt att samma institution företräder samtliga allmänna bibliotek. Avslutningsvis kan man hoppas på att upphovsmännen och deras rättighetsförvaltande organisationer kan enas om vilken organisation som lämpligen ska sluta heltäckande avtal med biblioteken. Biblioteken måste på förhand veta exakt vilket material avtalslicensen omfattar.

Propositionen 2004/05:110 Upphovsrätten i informationssamhället - genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m. finns i sin helhet på regeringskansliet webbsidor:

<http://www.regeringen.se/cotent/1/c6/04/06/99/a5b4f525.pdf>

<http://www.regeringen.se/cotent/1/c6/04/06/99/92bcc1d9.pdf>